

מחשבת ישראל

(לבי"ס כללי)

על פי תכנית הרפורמה ללמידה משמעותית הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים.

שים לב: עליך לענות רק על החלק שלמדת: על חלק א או על חלק ב או על חלק ג.

חלק א (עמ' 2-7) – "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון	—	(30x1)	—	30	נקודות
פרק שני	—	(20x3)	—	60	נקודות
פרק שלישי	—	(5x2)	—	10	נקודות
סה"כ	—		—	100	נקודות

חלק ב (עמ' 8-13) – "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון	—	(30x1)	—	30	נקודות
פרק שני	—	(20x3)	—	60	נקודות
פרק שלישי	—	(5x2)	—	10	נקודות
סה"כ	—		—	100	נקודות

חלק ג (עמ' 14-19) – "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון	—	(30x1)	—	30	נקודות
פרק שני	—	(20x3)	—	60	נקודות
פרק שלישי	—	(5x2)	—	10	נקודות
סה"כ	—		—	100	נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) קרא את כל סעיפי השאלה בטרם תשיב עליה. התרכז במה שנדרש בכל סעיף.

- (2) הקפד להסביר ולבסס כהלכה את תשובותיך.
(3) שים לב לכתב, לכתוב ולפיסוק.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטייטה (ראשי פרקים וכדומה).
רשום "טייטה" בראש כל עמוד טייטה. רישום טייטות כלשהן על דפים שמוחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

חלק א: "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-2.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף 10 נקודות; סה"כ – 30 נקודות לשאלה).

1. על ריפוי מחלות הנפש ("שמונה פרקים", הפרק הרביעי)

עיין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' המעשים הטובים הם המעשים המאוזנים, הבינוניים בין שני קצוות. קצוות אלה שניהם רעים. אחד מהם הפרזה והאחר המעטה. המעלות הן תכונות נפשיות ותכונות נרכשות, אמצעיות בין שתי תכונות גרועות. אחת מהן רבה מדי והאחרת לוקה בחסר. מתכונות אלה נובעים המעשים. למשל, הפרישות היא מידה בינונית בין התאוותנות [ובין] היעדר תחושת ההנאה [...]

קטע ב' מה שעשו המעולים – לעתים, ורק בחלקם – שנטו אל הקצה האחד, כגון שצמו, היו יָעִירִים בלילה, נמנעו מלאכול בשר ומלשתות משקה מְשִׁכָּר, הרחיקו את הנשים, לבשו צמר וּשְׂעִיר, שכנו בהרים והתבודדו במדבריות – הם לא עשו דבר מן הדברים האלה אלא בתור טיפול, כמו שְׂצִינּוּ, וגם מפני שחיתות אנשי המדינה, כאשר סברו שבעקבות המגע אִתָּם וראיית מעשיהם יהיו גם הם מושחתים [...]

וכאשר ראו הטפשים, שהמעולים הללו עשו את המעשים האלה, ולא ידעו את מטרתם, חשבו אותם למעשים טובים, והתכוונו, לטענתם, להיות כמותם – הִחֵלוּ מענים את גופיהם בכל דרך של עינוי, בחשבם שהגיעו בזאת לידי מַעְלָה, שעשו טוב, ושבזאת מתקרבים אל אלוהים [...]

קטע ג' כי התורה אסרה מה שאסרה וציוותה מה שציוותה דווקא מסיבה זאת, כלומר, כדי שנתרחק מן הצד האחד יותר על דרך הַתְּרַגּוּל [...] כמו כן כל מה שכתוב בתורה בדבר מתן המעשרות, הלקט, השכחה, הפאה והעוללות; ודין השמיטה והיובל והצדקה די מחסורו, כל זה קרוב לפזרנות, כדי שנתרחק הרבה מִקְצֵה הפילות מרחק רב ונתקרב לקצה הפזרנות עד שיתייצב בנו רוחב הלב. מבחינה זאת יש להתבונן ברוב המצוות. וסופך שתראה שכולן מתרגלות את כוחות הנפש [...] ונישאר בדרך האמצעית.

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. לפי קטע א', הסבר מהו המעשה הטוב, מהי התכונה הטובה, ומהו הקשר ביניהם.

ב. לפי קטע ב':

(1) מהי הדרך שבה נהגו חלק מהאנשים "המעולים"? ציין שתי סיבות להתנהגות זו.

(2) הסבר במה טעו האנשים שניסו לחקות את "המעולים".

ג. (1) לפי קטע ג', הסבר כיצד מצוות התורה משפיעות על האדם.

(2) נהוג לחשוב שהתנהגות מוסרית פירושה התנהגות על פי צו או כלל מסוים, אך

אריסטו סבור שבכך אנו מחמיצים מאפיין ייחודי של טוהר המידות המוסרי. גם מי שמצויד בכלל הנכון אינו יודע תמיד איך או מתי ליישם את הכלל הזה [...] הדבר הכללי היחיד שאפשר לומר על טוהר מידות מוסרי, לדברי אריסטו, הוא שזהו אמצע בין נקודות קיצון [...] [אף על פי] שלא קל להבחין באמצע בכל מצב נתון [...].

(מתוך: סנדל, מ' [תשע"ב]. צדק: מהו המעשה הנכון שעלינו לעשות? הוצאת דביר, עמ' 218-220)

הצג נקודת דמיון אחת והצג הבדל אחד בין דעתו של אריסטו ובין דברי הרמב"ם בקטע ג' בנוגע לחינוך להרגלים.

ד. אנשים שהגיעו להישגים בין-לאומיים בתחומים שונים, כגון מדע וספורט, מספרים שהם

מתמסרים ומקדישים את כל זמנם לעיסוק בתחום שבחרו. הם מוותרים על פנאי, תחביבים ומנוחה, ולעיתים אף מקריבים עבורו את חיי המשפחה שלהם. הקדשת חייהם למחקר או לאימונים הביאה אותם לפסגת ההישגים האנושית, לדוגמה זכייה בפרס נובל או במדליה אולימפית.

(1) תאר את אורח החיים של אנשים בעלי הישגים כאלה באמצעות כל אחד מן המושגים מן הרשימה שלפניך.

— "קצוות"

— "פרישות" / "סגפנות"

— "דרך האמצע"

(2) האם, לדעתך, אנשים כאלה מתאימים להגדרה "מעולים" לפי הרמב"ם? נמק.

2. על טבעו מלידה של האדם ("שמונה פרקים", הפרק השמיני)

עיין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' לא ייתכן שייוולד אדם מתחילתו מטבעו בעל מעלה או חיסרון, כשם שלא ייתכן

שייוולד אדם מתחילתו מטבעו בעל מקצוע מן המקצועות המעשיים.

אבל ייתכן שייוולד מתחילתו מטבעו מוכן למעלה או למגרעת, כך שמעשיה יהיו

קלים לו יותר ממעשי תכונה אחרת.

[...]

קטע ב' הבהרתי לך זאת רק כדי שלא תחשוב לאמתיות את ההזיות שבזדים אותן בעלי

משפטי הכוכבים [אסטרונומים], הטוענים שמוֹלַד האדם עושה אותו בעל מעלה או

בעל מגרעת, ושהאדם כפוי, בהכרח, לעשות מעשים אלה [...]

קטע ג' לשון החכמים, והוא דְּבָרָם "הכול בידי שמים חוץ מיראת שמים", נכון הוא ונוטה

כלפי מה שצִיָּנוּ, אלא שבני אדם מרבים לטעות בו, וחושבים שחלק ממעשי האדם

שבבחירה – כפוי עליהם, כגון שיישא את פלונית, או שיהיה בידו ממון זה [...]

אבל אין הדבר כן. אלא בכל מעשי האדם שבבחירתו יש ציות ועֲבָרָה. שהרי כבר

הבהרנו בפרק השני שהציווי והאיסור שבתורה מתייחסים למעשים שיש לאדם בהם

הבחירה לעשותם או לא לעשותם. בחלק הזה של הנפש מצויה יראת שמים. היא

אינה בידי שמים, אלא נתונה לבחירתו של האדם, כפי שהבהרנו באמרם "הכול"

[בידי שמים] מתכוונים הם לדברים הטבעיים שאין לאדם בחירה בהם, כגון היותו

גבוה או נמוך, או שיוּרַד גשם או שיש בצורת [...]"

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. לפי קטע א', הסבר את התפיסה של הרמב"ם בנוגע לתכונות מולדות של האדם.
- ב. לפי קטע ב', מהי דעתם של האסטרוולוגים בנוגע לבחירה החופשית, ומה דעתו של הרמב"ם באותו עניין?
- ג. חז"ל אמרו: "הכול בידי שמים חוץ מיראת שמים".
(1) לדברי הרמב"ם בקטע ג', כיצד האסטרוולוגים מבינים את הביטוי "הכול בידי שמים", וכיצד הרמב"ם מסביר ביטוי זה?
(2) כיצד הרמב"ם מסביר את הביטוי "חוץ מיראת שמים"?
- ד. לפניך קטע (מעובד) מתוך ריאיון שנערך עם פרופסור ח' סומפולינסקי, פיזיקאי וחוקר מוח באוניברסיטה העברית, ושודר בתכנית טלוויזיה.
קרא אותו וענה על השאלה שאחריו.

עם ההתקדמות בחקר המוח מתבררת המסקנה החד־משמעית, שהפעולות השכליות הגבוהות ביותר שלנו: בחירה, החלטה, העדפה מוסרית [...] הן תוצר של מנגנונים פיזיקליים וכימיים במוחנו [...].

גם הבחירה ותחושת ההחלטה על נקיטת פעולה כלשהי – הן עצמן תוצרים של פעילות חשמלית שאפשר לשלוט עליה [בעזרת אותות חשמליים במעבדה], כלומר אפשר לשלוט באופן ישיר [...] גם בפעולה שנעֶשֶׂה וגם בתחושה שלנו שאנחנו עושים את הפעולה מתוך בחירה חופשית.

- (1) איזו אחריות יש לאדם על מעשיו לפי עמדתו של סומפולינסקי, ולפי עמדתו של הרמב"ם?
- (2) הסבר אילו תוצאות עלולות להיות לעמדה של סומפולינסקי בתחום שבין אדם לחברו, ובתחום החברה והמדינה.

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 3-7 (לכל שאלה – 20 נקודות).

3. "שלמות רבה ואושר אמת" (ההקדמה ל"שמונה פרקים")

הרמב"ם מתאר שני קשיים בנוגע למסכת אבות: "לא קל לכל האנשים לקיים את הכלול בה. גם לא כל ענייניה מובנים בלי הסבר מספק".

א. "חביב אדם שנברא בצלם". (אבות, ג', י"ד)

הסבר את הקושי שבא לידי ביטוי בציטוט זה ממסכת אבות. (10 נקודות)

ב. "לא הביישן לְמַד, ולא הקפדן מלמד". (אבות, ב', ה')

הסבר את הקושי שבא לידי ביטוי בציטוט זה ממסכת אבות. (10 נקודות)

4. על נפש האדם וכוחותיה ("שמונה פרקים", הפרק הראשון)

א. הרמב"ם פותח את הפרק הראשון במשפט: "דע שנפש האדם היא נפש אחת".

במשפט זה הרמב"ם מציג את גישתו, המנוגדת לגישת הרופאים, בנוגע לנפש האדם.

הסבר את גישתם של הרופאים. (10 נקודות)

ב. הסבר מדוע התנגד הרמב"ם לגישת הרופאים בעניין זה. (10 נקודות)

5. על העברות של כוחות הנפש ("שמונה פרקים", הפרק השני)

א. הסבר מהו "החלק השואף" (המתעורר), והסבר מדוע לפי הרמב"ם חלק זה אחראי לעבירות ולמצוות. (10 נקודות)

ב. לדעת הרמב"ם, אי-אפשר לומר על "החלק המזין" ועל "החלק המדמה" שיש בהם מעלה או מגרעת, אלא רק שהם פועלים באופן תקין או באופן משובש. הסבר מדוע. (10 נקודות)

6. **על הפניית כוחות הנפש כלפי מטרה אחת** ("שמונה פרקים", הפרק החמישי)
- א. באיזה תנאי הרמב"ם תומך בעיסוק באסתטיקה (קישוט הבית, התבוננות בציורים וכדומה), ובאילו מקרים הוא מתנגד לעיסוק באסתטיקה? הסבר מדוע. (10 נקודות)
- ב. לדעתך, איך צריך להתייחס היום למקצועות האמנות והעיצוב? הסבר. בתשובתך התייחס גם לעמדתו של הרמב"ם בנושא זה. (10 נקודות)

7. **על המחיצות ומשמעותן** ("שמונה פרקים", הפרק השביעי)
- משה ביקש מאלוהים: "הראני נא את כבדך", ואלוהים ענה: "וראית את אחורי ופני לא יראו".
- (שמות, ל"ג, 18-23)
- א. לפי הרמב"ם, מהו ההבדל בין ראיית פניו של אדם לבין ראיית גבו של אדם? (8 נקודות)
- ב. (1) מהי הדרגה הגבוהה ביותר של השגת האל שאדם יכול להגיע אליה? מי השיג את הדרגה הזו?
- (2) מדוע זוהי הדרגה הגבוהה ביותר שאדם יכול להגיע אליה? בסס את תשובתך על ההסבר של הרמב"ם לפסוק "כי לא יראני האדם וחי". (שמות, ל"ג, 19)
- (12 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 8.

8. בחר בשניים מן המושגים או השמות שלפניך, והסבר אותם (לכל מושג – 5 נקודות).
- א. הפילוסופיה של ימי הביניים
- ב. הרמב"ם
- ג. מחויב, אפשרי, נמנע
- ד. "מושכלות" ו"מפורסמות"

סוף חלק א

חלק ב: "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 9-10.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף – 10 נקודות; סה"כ – 30 נקודות לשאלה).

9. תיאורי בריאת האדם בספר בראשית ובדברי הרב סולובייצ'יק

עיין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' "ויברא אלהים את האדם בצלמו, בצלם אלהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם

[...] ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשׁוּהָ". (בראשית, א, 27-28)

קטע ב' "וויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים. ויהי האדם

לנפש חיה [...] ויאמר ה' אלהים, לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו [...]

ויבן ה' אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה [...] על כן יעזב איש את אביו

ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד". (בראשית, ב, 7-24)

קטע ג' שוב מתגלה בבהירות הניגוד בין שני "האדם". האדם הראשון לא נצטווה להקריב

משהו כדי שהאשה – רעייתו – תיברא, ואילו אצל האדם השני היה הכרחי הדבר

שהוא יקריב משהו מעצמו כדי למצוא לו חבר. אצל האדם הראשון המחווה ליצירת

הקהילה היא [...] תועלתית ואנוכית בלבד, ועל כן היא שוללת את ההקרבה. אצל

האדם השני, התקשורת וההתחברות הן מחוות מקריבות וגואלות [...] הדיאלקטיקה

המקראית יסודה בעובדה שהאדם הראשון, איש ההדר, השלטון וההצלחה, והאדם

השני, איש האמונה הבודד, איש הציות והכישלון – אינם שני אנשים שונים הנמצאים

בעימות חיצוני, כ"אני" מול "אתה", אלא איש אחד השרוי בעימות בתוך עצמו. "אני",

האדם הראשון, עומד מול "אני", האדם השני".

(סולובייצ'יק, י"ד [תשמ"א]. איש האמונה הבודד, ירושלים: מוסד הרב קוק, עמ' 26, 49)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א.** **בבראשית** פרק א (קטע א') ו**בבראשית** פרק ב (קטע ב') יש שני תיאורים של בריאת האיש והאישה. הצג את ההבדלים בין שני התיאורים.
- ב.** הרב סולובייצ'יק (קטע ג') מסביר את ההבדלים בין שני תיאורי הבריאה בספר בראשית. הסבר את דבריו.
- ג.** אמר רב שמואל בר נחמן: בשעה שברא הקב"ה את האדם הראשון – דו פרצופין בראו, ונסרו ועשאו גביים – גב לכאן וגב לכאן.

(בראשית רבה, פרשה ח')

- (1)** רב שמואל בר נחמן מסביר את ההבדלים בין שני התיאורים של בריאת האיש והאישה. הסבר את דבריו.
- (2)** מהו ההבדל בין ההסבר של רב שמואל בר נחמן בנוגע לשני תיאורי בריאה ובין הסברו של הרב סולובייצ'יק?
- ד.** בטקסי חתונה משתקפות תפיסות מגוונות בנוגע לזוגיות. לדוגמה, בטקס חתונה יהודי מסורתי החתן נותן לכלה טבעת. לעומת זאת יש טקסים שבהם החתן והכלה נותנים טבעות זה לזה.
- יש הטוענים שכל אחד משני טקסי נתינת הטבעת משקף את אחד מן הדגמים של הזוגיות שמיוצגים בתיאורי הבריאה השונים, בפרקים א ו-ב **בבראשית**.
- (1)** הסבר טענה זו.
- (2)** איזה משני הדגמים מתאים יותר לתפיסה שלך בנוגע לזוגיות?
- הצע רכיב אחר שקיים (או יכול להתקיים) בטקס חתונה, והסבר כיצד רכיב זה משקף את תפיסתך בנוגע לזוגיות.

10. האישה הזרה ואשת הנעורים

עיינ במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' נַעַר חֶסֶר־לֵב עִבֵר בְּשׁוּק אֶצֶל פְּנֵה וְדָרָךְ בֵּיתָה יִצְעַד.

בְּנֶשֶׁף, בְּעָרְב־יּוֹם, בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וְאֶפְלָה.

וְהִנֵּה אִשָּׁה לִקְרָאתוֹ, שֵׁית זֹנְהָ וּנְצַרְתָּ לָּב.

הַמָּיָה הִיא וְסָרְרָת, בְּבֵיתָה לֹא־יִשְׁכְּנוּ רַגְלֶיהָ.

פַּעַם בַּחוּץ, פַּעַם בְּרַחְבוֹת, וְאֶצֶל כָּל־פְּנֵה תֶאָרֵב.

וְהַחֲזִיקָה בּוֹ וְנִשְׁקָה־לוֹ, הַעֲזָה פְּנֵיהָ.

וּתְאַמַר לוֹ:

זָבַחִי שְׁלָמִים עָלַי הַיּוֹם שְׁלַמְתִּי נְדָרַי.

עַל־כֵּן יִצְאֵתִי לִקְרָאתָךְ לְשַׁחַר פְּנֵיךְ וְאֶמְצָאָךְ.

מִרְבָּדִים רַבְדָּתִי עָרְשִׁי, חֲטָבוֹת אֶטוֹן מְצָרִים.

נִפְתִּי מִשְׁכָּבִי, מוֹר, אֲהֵלִים וְקִנְמוֹן.

לְכֵה נִרוּהָ דָדִים עַד־הַבֶּקָר, נִתְעַלְסָה בְּאֶהָבִים,

כִּי אִין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ, הִלֵּךְ בְּדָרָךְ מִרְחוֹק.

צְרוּר־הַכֶּסֶף לָקַח בְּיָדוֹ. לַיּוֹם הַכֶּסֶף יָבֵא בֵיתוֹ.

(משלי, ז', 7-20)

קטע ב' האחת – דמות של נוות בית נאמנה ומסורה; ולעומתה הדמות היצרית (לפעמים אף

שְׁטִנִּית), שאינה כבולה למסגרת ומסמלת חופש ללא מְצָרִים.

נהייתו של הגבר אחר הדמות הכפולה ואי־הסתפקותו בדמות אחת, מותירה אותו

מיטלטל בין שתי הזהויות – קרוע בין הכמיהה לאישה הנאמנה, למסגרת הבית, לבין

הרצון לפריצה מסעירה מן השגרה והמסגרת.

בתוך כך נותרות הנשים פגועות, כשחלקן כנועות ומתפשרות, ואחרות יוצאות לתור

אחר קשר אחר וסיכוי לאושר מחוץ למסגרת. כך או כך – התא המשפחתי במצוקה,

אינו אֵיתָן.

(מתוך: אברבנאל, נ' [1944]. חוה וליילית, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, עמ' 9)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א.** ציין שלוש תכונות שליליות או ערכים שליליים העולים מן התיאורים והמעשים של האישה הזרה בספר משלי (קטע א'). בסס את תשובתך על הפסוקים.
- ב.** בקטע ב' טוענת נ' אברבנאל שבמהלך ההיסטוריה ועד ימינו יש כפילות בתפיסת דמות האישה — האישה המפתה והאישה הטובה.
- (1) מדוע יש כפילות בתפיסת דמות האישה?
- (2) מהי ההשפעה של תפיסה זו על התא המשפחתי?
- ג.** במקום אחר בספר משלי מוצגת המלצה לגבר לדבוק באישה הטובה המכונה "אשת נעוריק":
- שְׁתֵּה־מַיִם מִבּוֹרָה, וְנוֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרָה: יְפוצוּ מַעֲיֵנְתֶיךָ חוֹצָה, בְּרַחֲבוֹת פְּלָגֵי־מַיִם: יְהִי־לְךָ לְבַדָּה, וְאַיִן לְזָרִים אֶתָּה: יְהִי־מִקּוֹרְךָ בְרוּךְ וְשִׂמְחָה מֵאֲשֶׁת נְעוּרֶיךָ: אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת־חַן, דְּדָיָה יָרוּךְ בְּכָל־עֵת, בְּאַהֲבַתָּה תִשָּׂגָה תָמִיד: וְלָמָּה תִשָּׂגָה בְּנִי בְזָרָה, וְתַחֲבֹק חֶק נְכָרֶיָה:
- (משלי, ה', 15-20)
- (1) לפי מקור זה, צטט והסבר שני נימוקים שנועדו לשכנע את האיש לדבוק באשת הנעורים ולהתרחק מן האישה הזרה.
- (2) האם תיאור אשת הנעורים במשלי דומה לתיאור שלה על פי קטע ב'?
- הסבר את תשובתך.
- ד.** יש חוקרים הטוענים שגם היום נשים תמיד מתויגות לפי אחת משתי האפשרויות: אישה מפתה או אישה טובה.
- תאר שלושה מאפיינים של נשים בימינו שאינם מתאימים לאף לא אחת מן האפשרויות.

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 11-15 (לכל שאלה – 20 נקודות).

11. אהבה אפלטונית

א. אנחנו מפרידים מהאהבה סוג אחד וקוראים לסוג זה בשמו של הדבר השלם, אהבה. לגבי שאר הסוגים אנו נזקקים לשמות אחרים [...] בסיכומי של דבר, הרי כל תשוקה לטוב ולאושר היא אהבתו העיקרית [...] של כל אדם.

(מתוך: אפלטון, **המשתה**, כתבי אפלטון [1979], שוקן, ירושלים ותל אביב, עמ' 130-140)

לפי אפלטון, מה מכנים בני אדם בשם אהבה, ומהי לדעתו האהבה האמתית?

(10 נקודות)

ב. אפלטון מתאר תהליך שיש לעבור בדרך אל האהבה האמתית. הסבר ארבעה מן השלבים

בתהליך זה. (10 נקודות)

12. שיחות על האהבה – ר' יהודה אברבנאל

א. (1) מהי הטענה המרכזית של פילו בבואו לשכנע את סופיה לקיים עמו יחסי מין?

(2) מהו הנימוק של סופיה להתנגדות שלה לקיום יחסי מין?

(10 נקודות)

ב. "שתי צורות לאהבה [...] אהבה שלמה ואמתית, כפי שאני רוחש לך, היא אִם התשוקה ו**בַת התבונה**".

(ר' יהודה אברבנאל, **שיחות על האהבה** [תשמ"ג]. מוסד ביאליק, ירושלים, עמ' 216-226)

הסבר כיצד מנסה פילו להרגיע בדברים אלה את החשש של סופיה. בתשובתך התייחס

לשני סוגי האהבה שהוא מתאר, ולהבדלים ביניהם. (10 נקודות)

13. על אהבה משיקולי תועלת והנאה – רשב"ץ (ר' שמעון בן צמח דוראן)

א. הסבר מדוע לדעת רשב"ץ אהבת איש ואישה היא "אהבה התלויה בדבר".

(8 נקודות)

ב. דוד אמר על היונתן: "נפלא אתה אהבתך לי מאהבת נשים". (שמואל ב, א', 26)

לדעת רשב"ץ, מדוע האהבה של דוד ויהונתן היא דוגמה לאהבה שאינה תלויה בדבר?

(12 נקודות)

14. סיפור הלב והמעייין — ר' נחמן מברסלב

א. בסיפור "הלב והמעייין" מתוארים בדרך ציורית יחסי אהבה בין שתי דמויות — לב ומעייין.

(1) מה מייצגים הלב והמעייין, ומהי מערכת היחסים ביניהם?

(2) הסבר מדוע הלב אינו יכול להתקרב אל המעייין.

(12 נקודות)

ב. הסבר את הרעיון החסידי "צוא ושוב", והסבר כיצד רעיון זה בא לידי ביטוי בסיפור

"הלב והמעייין". (8 נקודות)

15. קנאה וקנאות

א. כל מי שאוהב ואינו קושר עם אהבתו קנאה – אין אהבתו אהבה

(הזוהר, חלק א', דף רמה)

הסבר את העמדה של ספר "הזוהר" בנוגע לקנאה, ואת הנימוק לעמדתו. (10 נקודות)

ב. שצריך האדם להישמר מקנאת הקרובים והאהובים [יותר מאשר] מן האויבים.

(ר' יהודה אריה ממודינא, צמח צדיק, פרק ז')

הסבר את העמדה של הספר "צמח צדק" בנוגע לקנאה, ואת הנימוק לעמדתו.

(10 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 16.

16. בחר בשניים מן המושגים או השמות שלפניך, והסבר אותם (לכל מושג — 5 נקודות).

א. אריך פרום

ב. נרקיסזום

ג. שבע ברכות הנישואין

ד. הרמב"ם

סוף חלק ב

חלק ג: "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 17-18.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף – 10 נקודות; סה"כ – 30 נקודות לשאלה).

17. הטוב והרע בסיפורי הבריאה

עיין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' [...] מתוך] האידיאה הדתית החדשה, של רעיון האל האחד, שרצונו הוא מקור כל יש, עלתה [...] גם שאלת מקור הרע העולמי. האידיאה החדשה תבעה תאודיצייה ראשונית. שאלה זו אינה [...] שאלת "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו", אלא שאלה ראשונית ויסודית יותר, זו שהמטפיזיקה הדתית [התפיסה הדתית של מה שעומד מאחורי המציאות הפיזית] התלבטה בה תמיד: מה מקור הרע לכל צורותיו? לאלילות לא הייתה מציאות הרע פרובלמה [בעיה] בעצם, כי באידיאה היסודית שלה כלול היה הסבר למציאות הרע: לרע שורש אלוהי קדמון כמו לטוב. יש אלים טובים ויש אלים רעים [...] ושתי הרשויות [האלוהיות המנוגדות] שורש להן בהוויה העל-אלוהית.

קטע ב' ואילו על רקע רעיון הייחוד [האמונה המונותאיסטית] הפך הרע חידה קשה. ופתרון החידה מנקודת ראות [של] האמונה המקראית נתן באגדות אלה [סיפורי ספר בראשית]. במקרא כולו סוערת שאלת הרע הלאומי, שאלת רוע גורלו של ישראל [...] אולם באגדות בראשית המקראיות שאלות אלה נראות רק באופק. האגדות מבקשות פתרון לשאלת הרע היסודי, האנושי: הטבעי (המוות, הצער וכו'), המוסרי (הרצח, החמס וכו') והדתי (האלילות). [...]

על שאלת הרע בתפיסתה היסודית הזאת מבקשות האגדות להשיב. ולא בלשון פילוסופית, אלא בלשון המראות של החזון האינטואיטיבי.

(קויפמן, י' [תשכ"ד]. תולדות האמונה הישראלית, תל אביב: מוסד ביאליק ודביר (כרך ב'; כרך ד'-ה'), ספר שני, עמ' 405-406)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א.** לפי קטע א', הסבר מהי השאלה היסודית של האמונה המונותאיסטית בנוגע לרע, והסבר במה היא שונה משאלת "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו".
- ב.** לפי קטע ב', לאילו סוגים של רעות אפשר למצוא הסבר בסיפורי בראשית? ציין את סוגי הרעות, והבא דוגמה מסיפורי בראשית לכל אחד מסוגי הרעות.
- ג.** "כֹּה אָמַר ה' לְמַשִּׁיחוֹ לְכוֹרֶשׁ [...] כִּי אֶפְסָ בְלַעֲדֵי אֲנִי ה' וְאִין עוֹד: יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שְׁלוֹם וּבוֹרֵא רָע אֲנִי ה' עֹשֶׂה כָּל אֲלֹהִים". (ישעיה, מ"ה, 1-7)
- (1) דברי קויפמן יכולים להתבסס על הפסוקים בישעיה בנוגע לשאלת הרע באמונה המונותאיסטית. הסבר כיצד.
- (2) הסבר במה התפיסה העולה מן הפסוקים בישעיה בנוגע למקור הרע שונה מן התפיסה של העולם האלילי.
- ד.** אפשר להבין את מקור הרע בעולם בשתי דרכים:
- מקור הרע הוא מחוץ לאדם
 - מקור הרע הוא באדם
- הסבר טענה זו, והבא דוגמא מן התנ"ך לכל אחת מן הדרכים.

18. על השמחה והעצבות – הבעש"ט

עיין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' לפעמים מטעה יצר הרע לאדם ואומר לו שעבר עברה גדולה אף על פי שאינה אלא חומרא בעלמא [רק החמרת יתר במצווה מסוימת] או שאינה עברה כלל, וכוונתו [של יצר הרע] שיהא האדם בעצבות מכוח זה ויבטל בעצבותו מעבודת הבורא יתברך.

קטע ב' וצריך האדם להבין הרמאות הזו, ויאמר להיצר הרע: "איני משגיח [שם לב] על החומרא שאתה אומר לי, [מכיוון] שכוונתך [היא] לבטלני מעבודתו יתברך, ושקר אתה דובר" [...] שזה כוונת היצר הרע לעשות לאדם מורא שמהו יוצא בדבר זה [אינו מקיים את המצוות כדרוש], כדי להביא אותו לעצבות, ועצבות היא מידה מגונה ומניעה גדולה לעבודת הבורא יתברך.

קטע ג' ואפילו אם נכשל בעברה חס ושלום, לא ירבה בעצבות [...] ויחזור לשמוח בהבורא יתברך כיוון שהוא מתחרט בחרטה גמורה ובדעתו שלא ישוב לכסלתו [לטפשותו] בשום פעם. ואפילו כשיודע בוודאי שאינו יוצא בדבר אחד מחמת מניעות הרבה [אינו יכול לקיים מצווה משום שיש משהו שמונע ממנו] לא יהיה עָצֵב, ויחשוב שהבורא יתברך בוחן לְבוֹת וְכִלְיוֹת [קורא את מחשבות האדם], שהוא יודע שרצונו לעשות מן המובחר, רק שאינו יכול, ויחזק עצמו לשמוח בהבורא יתברך.

(מתוך: הבעל שם טוב, צוואת הריב"ש והנהגות ישראל, [1991] סעיפים מ"ד, מ"ו, הוצאת קרני הוד תורה, ניר-יורק, עמ' 14-15)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. לפי קטעים א' רב', מהי המטרה של היצר הרע, וכיצד הוא משיג מטרה זו?
ב. לפי קטע ג', מה על האדם לחשוב ולעשות כדי שלא להרבות בעצבות?
ג. ר' נחמן מברסלב אמר על העצבות:

לבל יפול האדם בדעתו מחמת הפגמים והקלקולים שקלקל על ידי מעשיו [...] אם אתה מאמין שיכולים לקלקל – תאמין שיכולים לתקן [...]

כי טבע האדם למשוך עצמו למרה שחורה ועצבות מחמת פגעי ומקרי הזמן, וכל אדם מלא ייסורים [...] על כן צריך שיהיה בשמחה תמיד, רק בשעה מיוחדת יהיה לו לב נשבר.

(ר' נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן, ספר תניינא, [תשנ"ז], סעיפים ק"ב, כ"ד, אגודת "משך הנחל", ירושלים)

- (1) מה מביא עצבות לאדם? הסבר לפי ר' נחמן מברסלב ולפי הבעש"ט.
(2) הסבר כיצד האדם יכול להתמודד עם העצבות לפי ר' נחמן, והסבר מהו ההבדל בין דרך זו לבין הדרך שהציע הבעש"ט.

ד. (1) מה לדעתך גורם עצבות לאדם המודרני? הבא שתי דוגמאות לגורמים כאלה.

- הסבר איזה נזק העצבות גורמת לאדם.
(2) הסבר כיצד האדם המודרני יכול להיעזר בדרך שהציע הבעש"ט כדי להתמודד עם העצבות.

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 19-23 (לכל שאלה – 20 נקודות).

19. גורל ובחירה חופשית

א. הסבר כיצד המושג פְּטְלִיזִים בא לידי ביטוי בדברי רבי חנינא:

[נולד] בכוכב נגה – יהא אדם עשיר ומנאף [...] במאדים – יהא שופך דם.

(מתורגם על פי תלמוד בבלי, **מסכת שבת**, דף קנ"ו, ע"א).

(10 נקודות)

ב. בהמשך הדיון בתלמוד טען רב אשי שבן מזל מאדים יהיה אומן או שודד.

האם לפי רב אשי אפשר לחזות את עתידו של האדם לפי הכוכב שבמזלו הוא נולד? הסבר.

(10 נקודות)

20. הטוב והרע בעולמם של חז"ל

אמר ר' שמואל בר נחמן: "והנה טוב מאד" זה יצר הרע [...] שאלולי יצר הרע לא בנה אדם בית

ולא נשא אישה ולא הוליד ולא נשא ונתן. (מדרש **בראשית רבה**, פרשה ט', סימן ז')

א. הסבר לפי המדרש כיצד היצר הרע הוא הגורם לאדם להגיע לדברים חיוביים.

בתשובתך התייחס ל**שניים** מתחומי החיים הנזכרים במדרש. (10 נקודות)

ב. הסבר מדוע יצר זה, הגורם לדברים חיוביים, מכונה "יצר הרע". (10 נקודות)

21. ההיעדר שבאדם

א. אחת הדוגמאות שהרמב"ם מביא לתפיסת "הרע כהיעדר" היא הבורות. הסבר דוגמה זו.

בתשובתך היעזר בדברי הרמב"ם בנוגע לראייה ולעיוורון. (10 נקודות)

ב. בחזון אחרית הימים כתוב:

וְגַר זָאֵב עִם כְּבֶשֶׂת וְנִמְר עִם גְּדֵי יִרְבֵּץ [...] לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל־הָר קֶזְשִׁי כִּי

מְלֵאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים. (ישעיהו, י"א, 6-9)

לפי הרמב"ם, הסבר מדוע באחרית הימים יהיה שלום. (10 נקודות)

22. הטוב והרע בקבלה

- א. (1) תאר את היווצרות העולם על פי שיטת "שבירת הכלים" של האר"י.
(2) ציין הבדל אחד בין תיאור זה לבין תיאור בריאת העולם בבראשית, פרק א'.
(12 נקודות)
- ב. על פי ר' חיים ויטאל, תלמידו של האר"י, הסבר את הקשר בין המושגים "שכר" ו"עונש" ובין שיטת "שבירת הכלים". (8 נקודות)

23. תגובות הגותיות לשואה

- א. לא צמתי [...] לא היה כל טעם בצום שלי לאחר שסירבתי להשלים עם שתיקתו של אלוהים. כיליתי את פנכת המרק שלי וראיתי בכך אות של מְרִי והתרסה כלפי שמים. כרסמתי את פרוסת לחמי. חשתי איך נפער בעמקי לבי חלל ריק.
(ויזל א', [1964]. "הלילה", בתוך: עם שחר, הוצאת עדי, עמ' 50)
- לפי קטע זה, הסבר כיצד השפיעה השואה על עמדתו של ניצול השואה אלי ויזל בנוגע לשאלת קיומו של האל, והסבר כיצד היא השפיעה על קיום המצוות שלו. (12 נקודות)
- ב. הפילוסוף ויקטור פרנקל, שגם הוא ניצול שואה, הציע דרך להתמודדות של האדם עם קשיי הקיום בזמן השואה ולאחריה. הסבר את דרך ההתמודדות שהציע. (8 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 24.

24. בחר בשניים מן המושגים או השמות שלפניך, והסבר אותם (לכל מושג – 5 נקודות).
- א. הרמב"ם
ב. "ברית גורל" ו"ברית ייעוד"
ג. דטרמיניזם
ד. דואליזם / גנוסטיקה

בהצלחה!